

FTAXP 06.39.31
ЭОЖ 33.2964:331.91
JEL CC J21

<https://doi.org/10.46914/1562-2959-2023-1-4-219-232>

К.К. ПРИМЖАРОВА,*¹

э.ғ.к., қауымдастырылған профессор.

*e-mail: dgkrivosheev@list.ru

ORCID ID: 0000-0001-5619-0761

А. УАЙСОВА,²

PhD, аға оқытушы.

e-mail: uayisova.A@ablaikhan.kz

ORCID ID: 0000-0001-6969-8599

Н.Ә. ҚАЛҒАНБАЕВ,²

э.ғ.к., профессор.

e-mail: kalganbaev@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4450-8151

Е. БЕСЕКЕЙ,²

PhD, аға оқытушы.

e-mail: e_rki_n@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-1312-0944

¹К. Сагадиев атындағы халықаралық бизнес университеті,
Алматы қ., Қазақстан

²Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті,
Алматы қ., Қазақстан

ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР МЕН БАСҚАРУДЫҢ ОБЪЕКТІСІ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Білім мен еңбек нарығы бір-бірімен тығыз байланысты. Бүгінде Қазақстанда қызметкерлерге, әсіресе жұмысшы мамандықтарға қатысты сұраныс бар, бірақ лайықты ұсыныс жоқ. 2021 ж. елдегі жұмыссыздық деңгейі 4,9 пайызды құрады. Бұл 450 мыңнан астам қазақстандықтың жұмысы жоқ дегенді білдіреді. Алайда экономикалық сарапшылардың пікірінше, нақты сандар әлдеқайда жоғары. Зерттеу жұмысының мақсаты мемлекеттік мекемелердің жұмысын дамыту және оларды заманауи технологиялық трансформация жағдайында әлемдік экономикаға интеграциялау бойынша теориялық ережелер мен ғылыми негізделген ұсыныстар әзірлеу. Алынған жаңа нәтижелер бізге халықаралық еңбек нарығын зерделеуге және қазіргі заманғы технологиялық өзгерістердің дамуына әсерін бағалауға, еңбек нарығындағы теңгерімсіздікті еңсерудің жаңа кешенді тәсілдерін ұсынуға және оның еңбек қатынастары саласындағы жаңа бағыттарда дамуына ықпал ететін мемлекеттік саясатты әзірлеуге мүмкіндік береді. Зерттеу жұмысын жазу кезінде теориялық әдіснамалар, графикалық, талдау және экономикалық болжамдар әдісі қолданылды. Сондай-ақ ғылыми журналдардың мақалалары, ақпараттық-аналитикалық мәліметтер және статистикалық мәліметтер ұсынылды. Мемлекеттік мекемелердің орны мен олардың жұмыспен қамту саласындағы жұмысына талдау жасалып, ұсыныстар әзірлеуде отандық және шетелдік тәжірибені көрсете отырып, әдіснамалық деректер пайдаланылды.

Тірек сөздер: жұмыспен қамту, әлеуметтік-экономикалық зерттеулер, басқару, еңбек нарығы, қызметтер, мемлекеттік мекемелер, технологиялар.

Кіріспе

Қаңтардағы оқиғалардан кейін Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев өзінің Қазақстан халқына арнаған «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауында үкіметке елдегі әлеуметтік-экономикалық жағдайды тұрақтандыру үшін жедел шаралар жоспарын қабылдауды тапсырды. Онда жастар

жұмыссыздығын төмендету сияқты мақсат көрсетілген. Үкіметке кәсіпкерлік мақсаттарға арналған грантты екі есе, 400 АЕК-ке дейін ұлғайту мүмкіндігін пысықтау тапсырылды. Бұл шаралар жастардың оқудан жұмысқа бірқалыпты ауысуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Жастардың іскерлік бастамаларын іске асыру үшін жағдайлар жасалады [1].

Бүгінде Республикалық бюджеттің жартысынан астамы әлеуметтік салаға және халықтың өмірін жақсартуға бағытталады. Бірақ дағдарысқа қарсы жобалардың бар болғаны 14 пайызы ұзақ мерзімді экономикалық активтер мен объектілерді құруға бағытталған. Жұмыссыздыққа қарсы күресте жауапты органдар қысқа мерзімді әсер ететін әдістерді жиі таңдайды. БҰҰ Халықаралық еңбек ұйымы әлемдік еңбек нарығындағы жағдайдың нашарлауын болжайды. 2023 ж. жұмыссыздар саны 205 миллион адамға дейін өседі деп күтілуде.

15–28 жас аралығындағы жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі 2022 жылдың үшінші тоқсанында 3,7 пайызды құрады, бұл бір жыл бұрынғы 3,9 пайызға қарағанда төмен. Бұл проблема әсіресе Алматы, Астана және Қарағанды облыстары сияқты өңірлерде өзекті [2].

Мақаланың мақсаты – жұмыспен қамту әлеуметтік-экономикалық зерттеулер мен басқарудың объектісі ретінде қарастыру. Қойылған мақсатқа байланысты мәселерлердің оңтайлы шешімін табу үшін мынадай міндеттер анықталды:

- ♦ еңбек нарығы дамуының қазіргі кезеңінде халықты жұмыспен қамтуды басқарудың әдіснамалық негіздерін анықтау;
- ♦ шет елдердің жұмыспен қамтуды басқаруы бағыттарын қарастыру;
- ♦ жұмыспен қамтуды басқарудың жалпы мемлекеттік жүйесіндегі өңірлік жұмыспен қамту органдарының орнын сипаттау;
- ♦ еліміздегі жұмыспен қамту орталықтарының атқарылып жатқан жұмыстары негізінде жұмыссыздықтың деңгейін төмендетуге байланысты тиімді шараларды жетілдіру бағыты бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу объектісі Еліміздегі жұмыспен қамту орталықтары (Алматы облысы бойынша).

Материалдар мен әдістер

Зерттеу жүргізу мақсатында халықаралық еңбек нарығының деректерін жан-жақты талдау негізінде бес жаһандық құрылымдық өзгерістер: технологиялық, демографиялық, урбандалу, жаһандану, трансшекаралық қашықтықтан жұмыспен қамтуға ықпал ететін технологиялық трансформация тұрғысынан халықаралық еңбек нарығын дамытудың жаңа сапасы айқындалды. Графикалық әдісті аналитикалық әдістерге қосымша ретінде қолдануға болады, мысалы, топтардағы айырмашылықтарды анықтау, қатынастарды талдау. Графикалық құралдар ерекше артықшылықтар береді және сандық сипаттау қиын және аналитикалық процедуралар арқылы анықтау, қиын үлгілерді анықтауға мүмкіндік береді.

Экономикалық болжау әдісі (экономикалық талдау) кәсіпорында болатын кез-келген экономикалық процесс немесе құбылыс бөліктерге бөлінеді, содан кейін осы бөліктердің процестің барысы мен дамуына, сондай-ақ бір-біріне әсері мен өзара байланысы зерттеледі. Талдау көмегімен мұндай процестің мәнін анықтауға, сонымен қатар болашақта оның өзгеру заңдылықтарын айқындауға, мақсаттарға жету жолдарын жан-жақты бағалауға болады. Мемлекеттік қызметтерді көрсетудің сапасын жақсартуға қатысты тұжырымдамалар жоспарлар жасалды.

Негізгі ережелер

Мемлекеттік жұмыспен қамту мекемелерінің жұмысын дамыту және персоналды жаңартуды күшейту. Мемлекеттік емес мекемелер арасында іс-шаралар жүргізу ұсынылады.

Жоғарыда аталған статистикалық мәселелердің әрқайсысын шешкен кезде графиктің өзіндік ерекшеліктері болуы мүмкін. Кәсіби статистикалық деректерді талдауға арналған статистикалық пакеттер диаграммалардың негізгі түрлерінің жүздеген модификацияларын құру үшін кеңейтілген мүмкіндіктерге ие: бағандық диаграммалар, салалық диаграммалар, гистограммалар, сызықтық диаграммалар, аймақтық диаграммалар, тартпалар диаграммалары және басқалар.

Саралану, қосарлану, көптік, жетілмегендік және реттеу ерекшеліктерімен мемлекетаралық деңгейде жұмыс күшіне сұраныс пен ұсыныс ұғымының мәніне авторлық негіздеу жасалған.

Әдебиетке шолу

Жұмыспен қамту бөлімі қоғамдық өндірісте жұмыс істеуге қабілетті адамдарды толық жұмыспен қамтуға әкеледі.

Соған қарамастан, жұмыспен қамту еңбек нарығының жеке бөлігін – қоғамдық өндіріске қатысатын еңбекке қабілетті халықты сипаттайды. Г.Н. Соколова жұмыспен қамтуға келесі анықтаманы береді: бұл нақты экономикалық инфрақұрылым тұрғысынан еңбек нарығының жай-күйін көрсету. Жұмыспен қамтылған халыққа мемлекеттік кәсіпорындарда, мекемелер мен ұйымдарда, кооперативтердің барлық түрлерінде, ұжымдық меншіктің жеке кәсіпорындарында, фермерлік шаруашылықтарда жұмыс істейтін, сондай-ақ кәсіпкерлік қызметпен айналысатын адамдар жатады [3].

Б.Р. Айзенберг, В.С. Буланов, Н.А. Волгин, Л. Лозовский, Е. Стародубцева жұмыспен қамтуды халықтың еңбек қызметіне қатысуы ретінде айқындайды. Жұмысқа орналастыру азаматтардың әлеуметтік пайдалы қызметі, ол әдетте оларға табыс әкеледі. Жұмыспен қамтылғандарға жалдамалы жұмысшылар, өздерін жұмыспен өз бетінше қамтамасыз ететін адамдар (кәсіпкерлер, фермерлер), сондай-ақ әскери қызметшілер жатады. Жұмыспен қамтылу деңгейі, яғни еңбек процестеріне қатысу еңбекке қабілетті халық пен жұмыс орындарының арақатынасына, сондай-ақ жұмыс орындарының қызметкерлердің оларды пайдалану мүмкіндіктеріне сәйкестігіне, шектеулі мамандыққа, мамандандыруға, жұмыс тәжірибесіне, білімі мен дағдыларына байланысты [4].

Н.Н. Гриценко, В.Я. Саленко, В.Д. Камаева, Е.Н. Лобачева, В.Н. Киселева: «Жұмыспен қамту – еңбекке қабілетті халықтың жеке және әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандырумен байланысты және, әдетте, жалақы, мазмұн, қосымша жәрдемақылар және заттай төлемдер түрінде ақшалай немесе басқа нысанда табыс әкелетін қызметке қатысу дәрежесі» деген анықтаманы берді. «Жұмыспен қамту – еңбек қатынастары жүйесінің маңызды, негізгі элементі. Сонымен қатар оның ерекшелігі оның әмбебап сипатын мойындау керек, өйткені ол өндірістің кез-келген әдісіне имманентті және өзін өндіруші күштердің жұмыс істеуі мен дамуының анықтайтын факторы және негізгі шарты ретінде көрсетеді. Жұмыспен қамтудың қалыптасуы жалдамалы жұмыс күші немесе еңбек нарығы пайда болғанға дейін болды. Халықтың жұмыспен қамтуды экономикалық категория ретінде қарастыра отырып, халықты жұмыспен қамтамасыз ететін туралы айту керек», деп жазады Р.И. Капелюшников, Е.В. Шуваева [5].

Е.А. Постникова, Е. Варшавская, Н. Гаузнердің пікірінше, жұмыспен қамту халықтың негізгі өмірлік қажеттіліктерінің бірі және сонымен бірге қоғамның негізгі өндірістік күшінің қалыптасуын қамтамасыз етеді. Автор атаған қажеттілік жанама екенін ескеріңіз, адам үшін жұмыс өздігінен аяқталмайды, оған ыңғайлы өмір сүруге мүмкіндік беретін заттар қажет. Адам өзіне қажет артықшылықтарды алу үшін жұмыс істейді. Ұсынылған анықтамалар бір-біріне қайшы келмейді, кез-келген жұмыспен қамту еңбек қатынастары негізінде жүзеге асырылады, олар жұмыс үшін сыйақы алады.

Ш.А. Смагулова, А.К. Дарибаева, Д.Т. Исмаилова, Г.С. Укубасовалардың, пікірінше, Қазақстан үшін мемлекеттік қызметтің қалыптасу процесі егемендік алып, мемлекеттік басқару негіздерін қалыптастыру кезеңімен тұспа-тұс келді. Басқару жүйесін мемлекеттік реттеу депрессия мен жандану кезеңінде кеңеюде, өйткені жағдайдан шығу стратегиясын әзірлеу және іске асыру қажет. Қызмет көрсету саласы, оның даму деңгейі елдің экономикалық мәртебесін бағалауда үлкен орын алады, өйткені қызмет көрсету саласының дамуы мен бүкіл ұлттық экономиканың даму деңгейінің өзара байланысы күшейе түсуде. Мемлекет әлеуметтік қызметтер саласын реттеуге белсенді қатысады. Ол басқарушы және бақылаушы орган ретінде әрекет етеді. Бұл әлеуметтік қызмет көрсету саласы адамдардың өмірін қамтамасыз етуде үлкен рөл атқаратындығына байланысты. Мұндай қызметтерді нарықтық қағидағарға ауыстыру оларға халықтың белгілі бір топтарының қол жеткізуін қиындатады. Қызмет көрсету нарығына

мемлекеттің әсер ету деңгейі бүгінде келіспеушілік тудырады. Сонымен, кейбір шетелдік экономистер әкімшілік реттеушілерді шамадан тыс пайдалануға қарсы, өйткені нарықтық өзін-өзі реттеу тетіктері бұзылады. Басқа экономистер мемлекеттің бірқатар экономикалық және әлеуметтік процестерге араласуы қажет деп санайды. Бұл әлеуметтік қызметтер нарығына қол жеткізу шектеуді талап етеді. Көптеген коммерциялық өндірушілердің оларға шексіз қол жетімділігі жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін. Тұтынушылардың белгілі бір санаттары белгілі бір тауарларды сатып алудың жеңілдікті шарттарын қажет етеді. Табысы төмен азаматтар өмірлік маңызды тауарларды сатып ала алуы керек, ал әлеуметтік қажетті тауарлар мен қызметтерді өндіруші кәсіпорындар өндірістік қызметтің артықшылықты жағдайларына ие болуы керек.

Нәтижелер мен талқылау

Халықтың толық жұмыспен қамтылуы барлық еңбекке қабілетті халыққа қатысты емес, тек ақылы жұмыс істегісі келетіндерге қатысты түсініледі. Демек еңбек ресурстары жұмыспен қамтылғандар; жұмыспен қамтылмағандар және жұмыс істегісі келетіндер; жұмыспен қамтылмағандар, бірақ жұмыс істегісі келмейтіндер ретінде сипатталуы тиіс. Схемалық түрде оны келесідей ұсынуға болады:

Сурет 1 – Еңбек ресурстарының сипаттамасы

Ескертпе: [6] дереккөз негізінде авторлармен құрастырылған.

Жұмыспен қамтудың мұндай тұжырымдамасы «Еңбек резервтері» және «елдің еңбек әлеуеті» ұғымдарының мазмұнын өзгертеді, олар енді еңбек ресурстарының санымен емес, олардың жұмыс істеуге деген ықыласы бар бөлігімен сипатталады. Еңбек нарығының сипаттамасы тиісті ұғымдарды нақтылауды қажет етеді, өйткені біз еңбек нарығының жағдайын қарама-қайшы бағалауға тап боламыз. Осылайша, «жұмыссыз» және «еңбек нарығына қатысушы» ұғымдарының араласуы елдегі жұмыссыздықтың керемет болжамдарына әкелді.

Халықаралық статистикада «экономикалық белсенді халық» және «экономикалық белсенді емес халық» категориялары кеңінен қолданылады.

ХЕҰ ұсынымдарына сәйкес экономикалық белсенді халыққа тауарлар мен қызметтерді өндіруге қатысатын барлық адамдар, оның ішінде нарық үшін, бартерлік арналар бойынша және жеке пайдалануға арналған тауарлар өндірісі жатады. Бұл мынадай санаттар: жалдамалы еңбек адамдары жұмысшылар мен қызметшілер; дербес жұмыскерлер; отбасының ақы төленбейтін мүшелері; маусымдық және кездейсоқ жұмыскерлер; объективті себептер бойынша уақытша жұмыс істемейтін адамдар (науқастану, демалыс және т.б.); оқуды толық емес жұмыс уақыты режиміндегі жұмыспен ұштастыратын оқушылар; студенттер мен өндірісте кәсіби дайындықтан өтіп, стипендия немесе жалақы алатын адамдар [7].

Бірыңғай цифрлық кеңістікті қалыптастыру халықаралық еңбек нарығындағы өзгерістерге, жұмыспен қамту құрылымының өзгеруіне және олардың қызмет көрсету саласында білім

беру, оқыту және өмір бойы білім беру жүйесін жаңғырту қажеттілігіне әкеледі. Демографиялық өзгерістердің негізгі компоненттері:

- ♦ халық санының өсуі, туу, өлім, халықтың жас құрылымының өзгеруі. Мысалы, Біріккен Ұлттар Ұйымының (БҰҰ) мәліметтері бойынша 2037 жылға қарай әлем халқы 9 миллиард адамға жетеді [8];

- ♦ дүние жүзінің даму деңгейлері мен аймақтары бойынша халықты бөлу. Мәселен, 2020 ж. аз дамыған елдер санатындағы әлем халқының үлесі 84 пайызды құраса, 2037 жылға қарай 2 миллиард адамға дейін өседі деп күтілуде. Урбанизация мен еңбек нарығын дамытудағы қалалардың экономикалық рөлі басым болып тұр. Бүгінгі таңда Қытай халық саны бойынша дүние жүзінде бірінші орында (1,44 миллиард адам), екінші орында Үндістан (1,38 миллиард адам) [9].

Урбанизация – БҰҰ деректерімен расталған ЖІӨ өсуіне әсер ететін факторлардың бірі. Мысалы, қала халқының өсімінің әрбір 5%-ына жан басына шаққандағы экономикалық белсенділіктің 10%-ы келеді. 2030 жылға қарай дамушы елдерді (Қытай, Африка, Азия) қоса алғанда, 600 қаланың қарқынды дамып келе жатқан қалалық агломерациялары есебінен жаһандық ЖІӨ 60%-ға өседі деп болжануда [10].

Дәл осы ірі қалаларда орта тап қалыптасып, жаңа технологиялар, инфрақұрылым, құрылыс, металлургия, машина жасау, автомобиль жасау, қызмет көрсету, қаржы секторы, АКТ, БАҚ және т.б. тұтынуға бағытталған салаларды дамытуға көбірек мүмкіндіктер береді.

Қалалардағы жергілікті бәсекелестік қалалардың өсуіне білім беру орталықтарының кеңеюі пайда табудың «екінші эффектінің» пайда болуының негізгі қозғаушы күші [11].

Пандемияның басында жұмысынан айырылған көптеген жұмысшылар үшін бейресми жұмыспен қамту 2019 ж. бүкіл әлем бойынша бейресми секторда 2 миллиард адам жұмыспен қамтылды (барлық жұмысшылардың 60 пайызы). Мұндай жұмыс орындары сапасыз және әлеуметтік қорғаудың болмауымен сипатталса да, олар әрқашан ресми секторда жұмысынан айырылған жұмысшылар үшін табыс көзі болды. Алайда, пандемияның алғашқы айларында COVID-19-ға байланысты карантиндік шаралар мен қозғалыс шектеулерінің нәтижесінде басқа көрініс байқалды. Бұрынғы дағдарыстар сияқты жұмыссыздар санатына немесе бейресми секторға ауысудың орнына қысқартылған қызметкерлер мен өзін-өзі жұмыспен қамтығандар жұмысын тоқтатты. 29 елдің жаңа деректеріне сәйкес, 2020 ж. олардың көпшілігінде бейресми сектор жұмыс орындарының қысқаруынан қатты зардап шекті. Сонымен, Латын Америкасы мен Кариб бассейні елдерінде бейресми сектордағы жұмысшылардың жұмысынан айырылу ықтималдығы ресми сектордағы жұмысшыларға қарағанда екі есе жоғары болды. Экономикалық қызмет біртіндеп қалпына келген сайын, кейбір аймақтарда бейресми жұмыспен қамту, әсіресе өзін-өзі жұмыспен қамту белсенді түрде қалпына келеді және көптеген бейресми сектор қызметкерлері жұмысқа қайта оралады. Мысалы, Латын Америкасының көптеген елдерінде жұмыс орындарының таза өсімінің 70 пайыздан астамы 2020 жылдың ортасынан бастап бейресми секторға тиесілі.

Еңбек нарығын қалпына келтіру процесі әлі де тұрақсыз, кем дегенде 2023 жылға дейін әлемдегі жұмыссыздық деңгейі 2019 жылғы көрсеткіштен 5,4 пайызға жоғары болады деп болжануда. 2021 ж. жұмыссыздық 6,2 пайызға дейін аздап төмендеді, яғни 2021 ж. жұмыссыздар 2019 жылмен салыстырғанда 28 миллион адамға көп. Сонымен қатар, жұмыссыздық деңгейі COVID-19 дағдарысының толық жұмыспен қамтылуға әсерін толық көрсетпейді, өйткені жұмысын тоқтатқандардың көпшілігі әлі күнге дейін оған оралмаған. Сонымен қатар, бұл көрсеткіш жұмысын жоғалтпағандар үшін жұмыс уақытының қысқаруын ескермейді.

2019 жылдың төртінші тоқсанымен салыстырғанда, 2021 ж. әлемде жұмыс уақыты 4,3 пайызға қысқарды, бұл 125 миллион толық уақытты жұмыс орнын жоғалтуға тең (48 сағаттық жұмыс аптасы негізінде). Еңбек нарығын қалпына келтіру төмен және біркелкі емес. 2021 ж. табысы жоғары елдерде жұмыссыздық деңгейі төмендеді, бірақ NRS теңізге шыға алмайтын дамушы елдерде және шағын аралдық дамушы елдерде өсті. Қалпына келтіру пандемия басталғаннан кейін басқа зардап шеккен күшті топтарға қарағанда әйелдер, жастар және мүгедектерден тұратын топтар үшін өте қиын [12] (1-кесте, 224 б.).

Пандемияға байланысты жұмыс істемейтін, оқымайтын және кәсіби дағдыларды игермейтін жастардың үлесі (NEET) 2015–2019 жж. 21,8 пайыздан 2020 ж. 23,3 пайызға дейін өсті. Бұл өсім 15 пен 24 жас аралығындағы 20 миллионға жуық әйелдер мен еркектерді құрайды. Дағдарысқа дейін жастар жалпы жұмыспен қамтылғандардың тек 13 пайызын құраса да, 2020 ж. жұмысынан айырылған жастардың үлесі 34,2 пайызды құрады. Сонымен қатар, кәсіптік-техникалық оқыту мен жұмыс орнындағы оқыту жүйелеріндегі жаппай бұзылуларға байланысты көптеген жастар оқуын тастауға мәжбүр болды. Бүкіл әлемде жас әйелдер жас еркектерге қарағанда жұмыссыз, білімсіз немесе кәсіптік оқыту бағдарламаларына қатысуға мүмкіндігі жоқ. 2020 ж. NEET жас әйелдер үшін 31,5 пайызды құрады, ал жас ерлер үшін 15,7 пайыз. Көптеген өңірлерде жастарды жұмыспен қамту саласындағы ұлттық стратегияларды әзірлеу және жүзеге асыру жандандырылуда. 2021 ж. деректерді ұсынған 81 елдің жартысынан көбі мұндай стратегияларды енгізді, ал олардың үштен бірінен азы әзірленді, бірақ олардың орындалуына нақты дәлелдер келтірілмеді.

Кесте 1 – Жұмыссыздық деңгейі, 2019–2021 жж. (пайызбен)

	2019 ж.	2020 ж.	2021 ж.
Ең аз дамыған елдер	4,6	5,3	5,6
Теңізге шыға алмайтын дамушы мемлекеттер	4,6	5,5	5,7
Шағын аралдық дамушы мемлекеттер	6,3	7,2	7,6
Бүкіл әлем	5,4	6,6	6,2
Ескертпе: [12] дереккөз негізінде авторлармен құрастырылған.			

Осылайша, қашықтан оқытуға көшу қазіргі жұмыспен қамту тенденцияларының қатарына жатады. Халықаралық еңбек нарығының дамуына, технологиялық қайта құруларға байланысты, жаңа технологияларды енгізу, еңбек функцияларын роботтандыру және цифрландыру, жаңа құзыреттер мен дағдыларды қалыптастыру керек. COVID-19 пандемиясының нәтижесінде компанияны реформалау жұмыс орындарын құруға, жұмысшыларға қажетті жұмыс орындары мен дағдыларды құруға, ескіруді азайтуға және жаңа жұмыс орындарын құру және қашықтан жұмыс істеу үшін жаңа технологияларды енгізуге әкеледі. Экономиканың барлық салаларындағы дағдарыс кезеңі өсудің, әсіресе еңбек өнімділігінің баяулауына әсер етеді.

Сонымен қатар әр түрлі елдерде әлеуметтік-экономикалық саясатқа байланысты жұмыссыз мәртебесін анықтаудың әртүрлі әдістері қолданылады. Осылайша, толық жұмыс күні немесе аптасына бір күн жұмыс істемейтін, салық немесе зейнетақы аударымдары түспеген, жұмыссыздық бойынша жәрдемақы алатын немесе басқа да төлемдер алатын, белгілі бір табыс деңгейін алмайтын және т.б. адамдар жұмыссыз деп саналуы мүмкін [13].

Сонымен бірге, Халықаралық еңбек ұйымына сәйкес адамды жұмыссыз халық қатарына жатқызудың бірыңғай және танылған тәсілі бір мезгілде үш шартқа сәйкес келуі: жұмыспен қамтылған халыққа қарамау; жұмыспен қамтуды белсенді іздеу; жақын арада оған кірісуге дайын болу (әдетте, әңгіме екі апта туралы). Яғни, мұндай азаматтардың кем дегенде бір критерийі болмаған жағдайда, олар қазірдің өзінде экономикалық белсенді емес халықтың қатарына жатады.

Осыған байланысты мұндай логика жалпы жұртшылық арасындағы жұмыссыздықты түсінумен сәйкес келмейді. Қоғамдық пікір: жұмысы жоқ кез-келген адам жұмыс іздеп жүр ме, жоқ па, жұмыссыз деп саналуы керек. Сондықтан үкіметтер мен жұмыспен қамту қызметтері әдетте жұмыссыздарды жасырады деп айыптайды, дегенмен бұл әлемнің көптеген елдеріне тән статистикалық есеп ерекшеліктері.

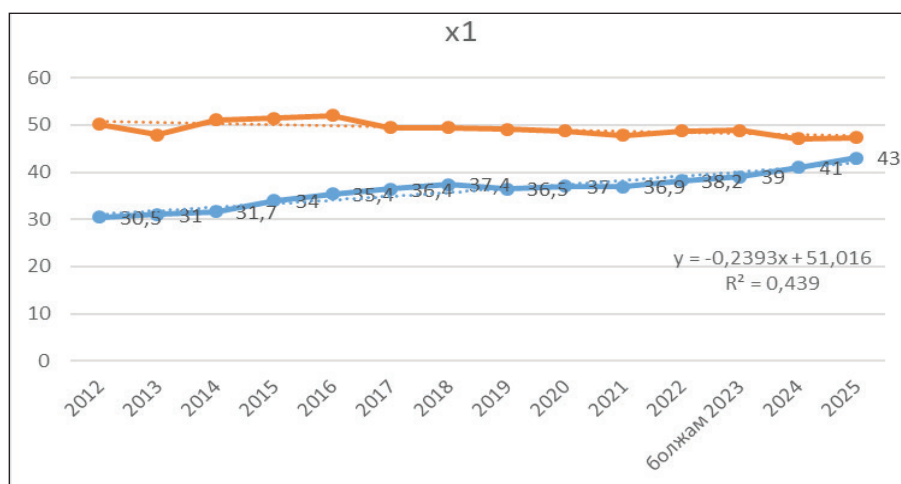
Жалпы, еңбекті ұйымдастыруды мемлекеттік мекемелердің орны айрықша болады. Сонымен қатар, жұмыспен қамту органдарының жұмысын талдай отырып, болашақтағы қызметтерін жобамен анықтауға да болады. Ол экономикалық болжам әдісімен қысқа мерзімге арналған болжамдар. Төмендегі кестеде Алматы облысының 2012–2022 жж. аралығындағы жұмыссыздық деңгейі, облысқа көшіп келіп және көшіп кеткендер, сондай-ақ күнкөрістің ең төменгі деңгейі мен жұмыспен қамтылған халық саны алынып, келер жылдарға болжамдар жасалынды (2-кесте, 225 б.).

Кесте 2 – Алматы облысы бойынша 2012–2022 жж. аралығындағы әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері

Жылдар	Жұмыссыз халық, мың адам	Халықтың табиғи өсімі, мың адам	Келгендер саны, мың адам	Кеткендер саны, мың адам	Күнкөрістің ең төменгі деңгейі, теңге	Бір қызметкердің орташа айлық жалақысы, теңге	Жұмыспен қамтылған халық саны
	у	x1	x2	x3	x4	x5	x6
2012	50,2	30,5	42,9	36,7	13 812	58 430	843,1
2013	47,9	31,0	46,9	42,0	16 716	67 638	899,1
2014	51,1	31,7	43,5	37,1	17 896	77 320	969,7
2015	51,4	34,0	40,8	37,1	18 855	81 596	993,1
2016	52,0	36,4	39,6	44,7	19 995	89 283	1013,3
2017	49,5	35,3	48,0	57,6	20 557	90 445	943,0
2018	49,4	37,4	72,4	73,9	22 327	104 903	985,3
2019	49,1	36,5	115,9	118,6	24 476	110387	988,4
2020	48,7	37,0	85,2	100,1	27 690	115 101	994,5
2021	47,8	36,9	119,7	139,8	29 536	136 212	991,0
2022	48,7	38,2	96,9	112,9	33 251	168 313	974,0

Ескертпе: [14] дереккөз негізінде авторлармен құрастырылған.

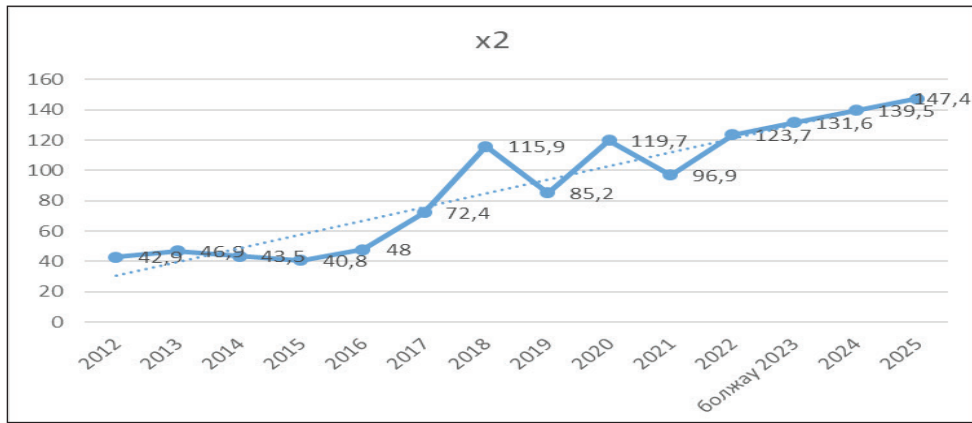
Кестеде көріп отырғанымыздай у мәні жұмыссыз халық саны және x осы жұмыссыздыққа әсер еткен факторлар. Ең негізгі факторлар болып облыстан кеткендер мен айлық жалақының жетіспеушілігі. Ендігі кезекте аталған факторларды жеке-жеке талдап көрсетсек. Алдымен халықтың табиғи өсімі қарастырылды. Ол бойынша халық саны айтарлықтай жылдан жылға өсімді көрсетіп, жұмыссыздық арасында әлсіз байланыс барын көрсетті (2–7-сурет).

Сурет 2 – Жұмыссыздық пен халықтың табиғи өсімінің байланысы

Ескертпе: [14] дереккөз негізінде авторлармен құрастырылған.

Жұмыссыз халық саны мен халықтың табиғи өсімі арасында $\rho_{ux1} = -0,219$. Бұл жұмыссыз халық саны мен халықтың табиғи өсімі арасында өте әлсіз теріс байланыс бар дегенді білдіреді. $R^2_{ux1} = 0,048$. Жұмыссыз халық саны халықтың табиғи өсіміне 4% ғана тәуелді. Қалған 96% ескерілмеген факторларға тәуелді. Екі көрсеткіш арасында әлсіз байланыс болғандықтан халықтың табиғи өсімінің жұмыссыз халық санына әсерін ары қалай талдаудың экономикалық мағынасы жоқ.

Сурет 3 – Жұмыссыздық пен облысқа келген халық саны байланысы

Ескертпе: [14] дереккөз негізінде авторлармен құрастырылған.

1. Жұмыссыз халық саны мен Алматы облысына келген халықтың саны арасында $r_{yx1} = -0,663$. Бұл жұмыссыз халық саны мен халықтың табиғи өсімі келген халықтың саны арасында орташа теріс байланыс бар дегенді білдіреді. $R^2_{yx1} = 0,440$. Жұмыссыз халық саны келген халықтың санына 44% тәуелді. Қалған 56% ескерілмеген факторларға тәуелді.

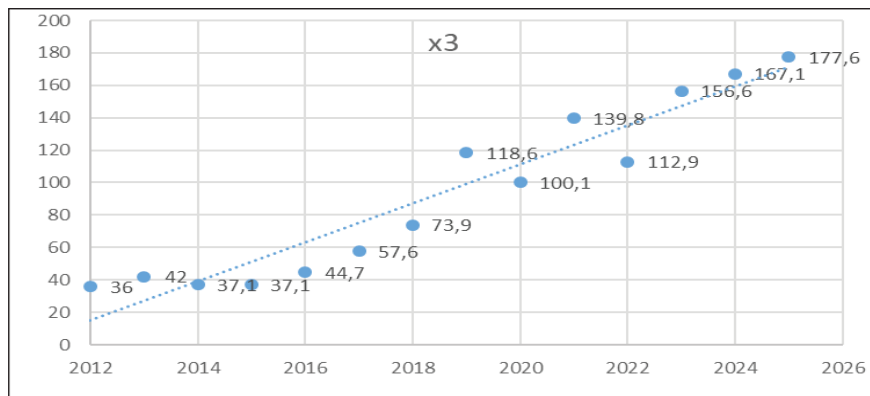
2. Жұптық регрессия теңдеуі келесідей болды: $y = 51,7 - 0,03x^2$. Бұл теңдеу келгендердің саны 1 мыңға артқанда, жұмыссыз халық саны 0,03 мыңға азаяды дегенді білдіреді.

3. Регрессия теңдеуінің параметрлерінің статистикалық маңыздылығын тексеру. Бұл көрсеткішті Tstudent арқылы тексереміз. T статистика мәндерін әрқашан абсолют шамамен қараймыз. $t_a=61,6$; $t_{b1}=2,65$. T кестелік мәні 2,23. Егер, $t_{b1} > t_k$ болса, онда b параметрі статистикалық маңызды.

4. Регрессия теңдеуінің адекваттылығын Фишер критерийі арқылы тексереміз. F нақты мәні 7,07. Кестелік мәні 5,12. Егер, F нақты мәні > F кестелік мәні, онда табылған регрессия теңдеуі $y = 51,7 - 0,03x^2$ адекватты сапасы жоғары.

5. Регрессия теңдеуінің параметрлерінің сенімділік аралығын анықтау. a [49,7; 53,5] b2[-0,05; -0,964] сенімділік мәні 0 мәнін қабылдамауы тиіс.

6. Болжам: Егер Регрессия теңдеуі адекватты, параметрлері статистикалық маңызды, параметрлерінің сенімділігі 0 мәнін қабылдамайтын болса, онда регрессия теңдеуін болжамға пайдалана аламыз. $y = 51,7 - 0,03x^2$ Егер 2022 ж. келгендер саны 123,7 мың адамды құраса, жұмыссыз халық саны 48,0 мың адамды құрайды. 2023 ж. келгендер саны 131,6 мың адам болса, жұмыссыз халық саны 47,7 мың адамға дейін азаяуы мүмкін. 2024 ж. келгендер саны 139,5 мың адам болса, жұмыссыз халық саны 47,5 мың адам болады, ал 2025 ж. келгендер саны 147,4 мың адамды құраса, жұмыссыз халық саны 47,3 мың адам болуы мүмкін.

Сурет 4 – Жұмыссыздық пен кеткен адамдар бойынша арақатынасы

Ескертпе: [14] дереккөз негізінде авторлармен құрастырылған.

1. Жұмыссыз халық саны мен кеткендер саны арасында $\rho_{yx1} = -0,662$ -ны құрады. Бұл Жұмыссыз халық саны мен кеткендер саны арасында орташа теріс байланыс бар дегенді білдіреді. $R^2_{yx1} = 0,438$ құрады. Жұмыссыз халық саны кеткендер санына 43,8% тәуелді. Қалған 96% ескерілмеген факторларға тәуелді.

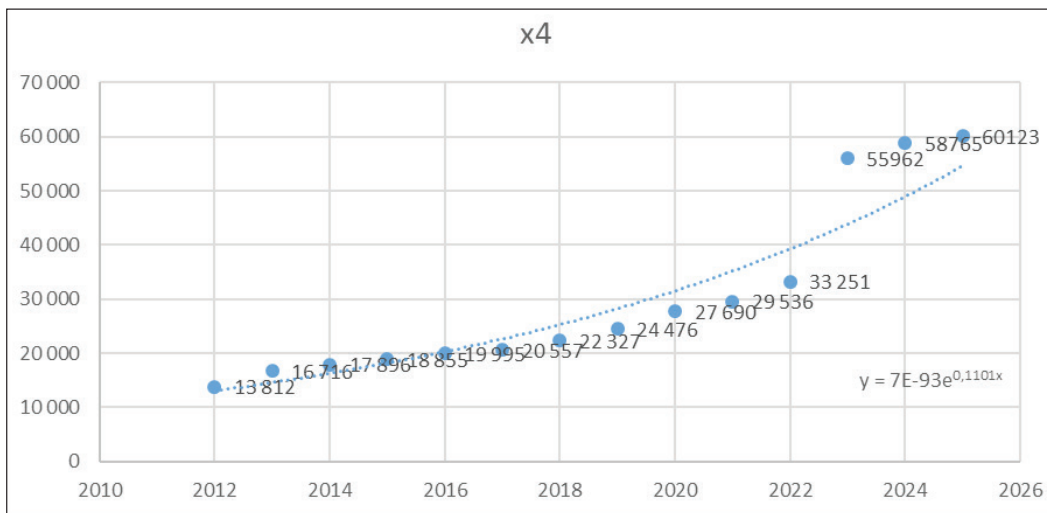
2. Жұптық регрессия теңдеуі келесідей болды: $y = 51,38 - 0,024x^3$. Бұл теңдеу кеткендер саны 1 мыңға артқанда, жұмыссыз халық саны 0,24 мыңға төмендейді дегенді білдіреді.

3. Регрессия теңдеуінің параметрлерінің статистикалық маңыздылығын тексеру. Бұл көрсеткішті Tstudent арқылы тексереміз. T статистика мәндерін әрқашан абсолют шамамен қараймыз. $t_a = 68,9$; $t_{b1} = 2,65$. T кестелік мәні 2,23. Егер, $t_{b1} > t_k$ болса, онда b параметрі статистикалық маңызды.

4. Регрессия теңдеуінің адекваттылығын Фишер критерийі арқылы тексереміз. F нақты мәні 7,02. Кестелік мәні 5,12. Егер, F нақты мәні > F кестелік мәні, онда табылған регрессия теңдеуі $y = 51,38 - 0,024x$ адекватты сапасы жоғары.

5. Регрессия теңдеуінің параметрлерінің сенімділік аралығын анықату. a [49,6; 53,06] b3 [-0,044; -0,953] сенімділік мәні 0 мәнін қабылдамау тиіс.

6. Болжам: Егер Регрессия теңдеуі адекватты, параметрлері статистикалық маңызды, параметрінің сенімділігі 0 мәнін қабылдамайтын болса, онда регрессия теңдеуін болжамға пайдалана аламыз. $y = 51,38 - 0,024x^3$. Егер 2022 ж. кеткендер саны 146,2 мың адамды құраса, жұмыссыз халық саны 47,8 мың адамды құрайды. 2023 ж. кеткендер саны 156,6 мың адам болса, жұмыссыз халық саны 47,6 мың адамға дейін азаюы мүмкін. 2024 ж. кеткендер саны 167,1 мың адам болса, жұмыссыз халық саны 47,3 мың адам болады, ал 2025 ж. кеткендер саны 177,6 мың адамды құраса, жұмыссыз халық саны 47,1 мың адам болуы мүмкін.

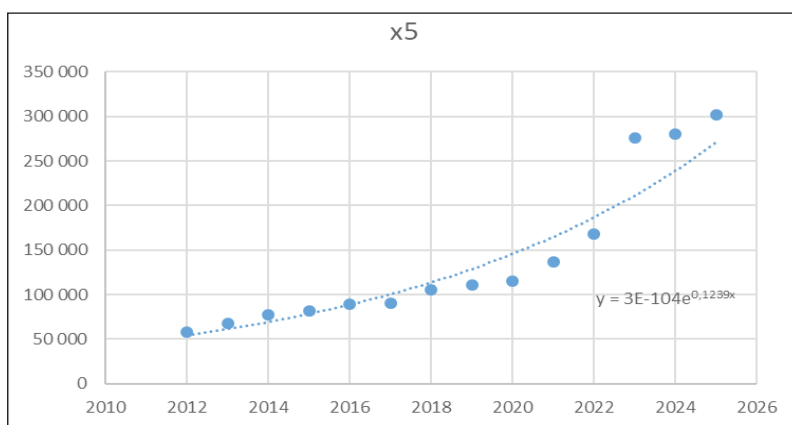

Сурет 5 – Жұмыссыздық пен күнкөрістің ең төменгі деңгейінің арақатынасы

Ескертпе: [14] дереккөз негізінде авторлармен құрастырылған.

1. Жұмыссыз халық саны мен күнкөрістің ең төменгі деңгейі арасында $\rho_{yx1} = -0,512$ -ны құрады. Бұл дегеніміз Жұмыссыз халық саны мен күнкөрістің ең төменгі деңгейі арасында орташа теріс байланыс бар дегенді білдіреді. $R^2_{yx1} = 0,263$ құрады. Жұмыссыз халық саны күнкөрістің ең төменгі деңгейіне 26,3% ғана тәуелді. Қалған 74,7% ескерілмеген факторларға тәуелді.

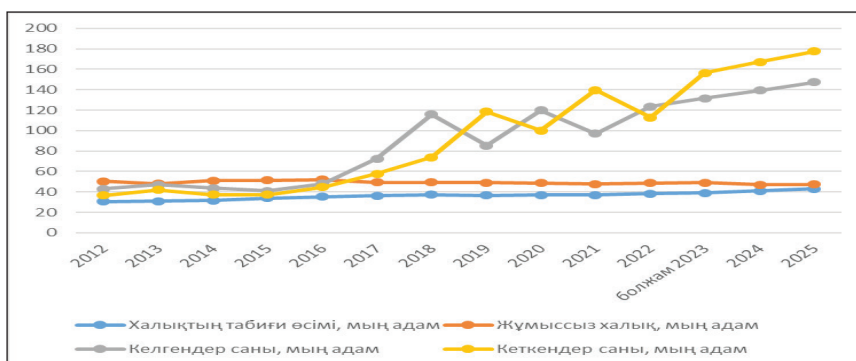
2. Жұптық регрессия теңдеуі келесідей болды: $y = 52,3 - 0,000122x^4$. Бұл теңдеу күнкөрістің ең төменгі деңгейі 1 мыңға артқанда, жұмыссыздық 0,000122-ге төмендейді.

Сурет 6 – Жұмыссыздық пен қызметкердің орташа айлық жалақысы бойынша талдау

Ескертпе: [15] дереккөз негізінде авторлармен құрастырылған.

Жұмыссыз халық саны мен бір қызметкердің орташа айлық жалақысының арасында байланыс $r_{yx1} = -0,464$ -ды құрады. Бұл дегеніміз Жұмыссыз халық саны мен бір қызметкердің орташа айлық жалақысының арасында әлсіз теріс байланыс бар дегенді білдіреді. $R^2_{yx1} 0,0215$ құрады. Жұмыссыз халық саны бір қызметкердің орташа айлық жалақысына 21,5% ғана тәуелді. Қалған 96% ескерілмеген факторларға тәуелді [16].

Сурет 7 – Көрсеткіштер арасындағы байланыстар

Ескертпе: [14] дереккөз негізінде авторлармен құрастырылған.

Екі көрсеткіш арасында әлсіз байланыс болғандықтан бір қызметкердің орташа айлық жалақысының жұмыссыз халық санына әсерін әрі қарай талдаудың экономикалық мағынасы жоқ [17].

Қорытынды

Жалпы жоғарыда ұсынылған мәліметтер бойынша біз 2025 жылға арналған қысқа мерзімді болжамдарды Алматы облысы бойынша жұмыссыздыққа әсер ететін факторлар бойынша қарастырдық. 2025 жылға дейінгі болжамдар халықты жұмыспен қамту мемлекеттік мекемесіндегі негізгі көрсеткіштерге байланысты жасалынды. Қарастырып отырған көрсеткіштерге халықтың жұмыс іздеп жүрген бөлігі, жұмыссыздар және жұмысқа орналастырылғандар деп жатқыза аламыз. Осы көрсеткіштер бойынша жеке-жеке талдау экономикалық болжау әдісі арқылы жасалынды [18].

Жұмыспен қамту және еңбек нарығы арасындағы байланыс әр елдің жұмыспен қамту саясатымен реттеледі. Осы ұғымдар арасындағы байланысты зерттеу еңбек қатынастары

жүйесіндегі жұмыспен қамту және еңбек нарығының орнын анықтауға мүмкіндік береді. Теориялық мәліметтерге сүйене отырып, еліміздегі еңбек нарығына байланысты көптеген тәжірибелер жинап, жұмыспен қамту саласы бойынша талдаулар жүргізілді. Еліміздің басты аймақтары, облыс және қалалары бойынша атқарылып жатқан жұмыстар, экономикадағы рөлі мен мемлекеттік басқарудағы мәселелері көтерілді [19].

Сондай-ақ осы мәселелерді қарастыра отырып, алдағы 2025 жылға қысқа мерзімді болжамдар жасалынып, өңір бойынша жұмыспен қамту саласын жақсартуға байланысты ұсыныстар әзірленді. Жалпы қорытындылай келе еңбек нарығын дамыту және технологиялық трансформация жағдайында Алматы облысы бойынша жұмыспен қамту мемлекеттік мекемелерінің әлемдік шаруашылыққа интеграциялау мақсатында мыналарды: жоғары білімді дамыту және еңбекке жаңа көзқарасты қалыптастыру (нарықта сұранысқа ие білім мен дағдыларды қалыптастыру бойынша жаңа білім беру бағдарламаларын әзірлеу), нәтижелі жұмыспен қамтуға жәрдемдесу, бейресми жұмыспен қамтуды азайту, еңбек нарығының ашықтығын арттыру және оның инфрақұрылымын дамыту, білікті шетелдік қызметкерлерді тарту және кадрларды жаңарту бойынша жұмысты күшейту және жалдау жағдайларын жақсарту, жаңа әдістерді қолдану жұмысқа орналастыру саласында, «Қазақстандағы жұмыс» порталының онлайн-көрмесін және электрондық кадрлық құжат айналымын әзірлеу, мемлекеттік және мемлекеттік емес институттар арасындағы үйлестіру деңгейін арттыру бойынша іс-шаралар өткізуді жүзеге асыру керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 ҚР Президентінің жолдауы. Президент Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтің Қазақстан халқына жолдауы. URL: <https://www.akorda.kz/ru/addresses> (өтініш берілген күн: 21.09.2023)
- 2 Қазақстан жаңалықтары. Пандемия жұмыспен қамту құрылымы мен еңбекті ұйымдастыруды қалай өзгертті. URL: <https://www.vedomosti.ru/management/articles/2021/10/26/844639-rinok-truda> (өтініш берілген күн: 19.09.2023)
- 3 Волгина Н.А. Рынок труда и доходы населения. Учебное пособие. – М.: Издательство «Филинь», 2016. – 278 с.
- 4 Буланов В.С., Волгин Н.А. Рынок труда. Учебник. – Москва: Издательство «Экзамен», 2018. – 448 с.
- 5 Камаева В.Д., Лобачева Е.Н. Экономическая теория. Учебник. – Москва: Издательство «Юрайт». – 2018. – 557 с.
- 6 Капелюшников Р.И. Российский рынок труда: адаптация без реструктуризации. – М.: Изд.: «ГУ ВШЭ», 2016. – 309 с.
- 7 Barsena A. Problems of global unemployment // Journal of United Nations. 2021. No 65. P. 116–123. URL: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2020_FullReport.pdf (accessed: 20.09.2023)
- 8 Su C-W., Dai K., Ullah S., Andlib Z. COVID-19 pandemic and unemployment dynamics in European economies // International Journal of Economic Research. 2021. No. 3. P. 233–344. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1331677X.2021.1912627> (accessed: 20.09.2023)
- 9 Организация объединенных наций. Доклад о целях устойчивого развития на 2022 год. URL: https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022_Russian.pdf (дата обращения: 15.09.2023)
- 10 Докшукин М. Зарубежный опыт: модели регулирования безработицы. 2019. URL: <https://strategy24.ru/07/news/zarubezhnyy-opyt-modeli-regulirovaniya-bezrabortitsy> (дата обращения: 20.09.2023)
- 11 Варшавская Е. Безработица в странах с переходной экономикой // Менеджмент в России и за рубежом. – 2019. – № 5(1). – С. 128–135.
- 12 International Labour Organization. World Employment and Social Outlook. Trends. 2021. URL: <https://www.ilo.org/en/node/8150> (accessed: 18.09.2023)
- 13 Резервный банк Австралии. China's labor market: COVID-19 and unemployment. 2021. URL: <https://www.rba.gov.au/publications/bulletin/2021/sep/chinas-labour-market-covid-19-and-beyond.html> (accessed: 09.09.2023)
- 14 Ұлттық статистика бюросы. Қазақстан Республикасының стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігі. Ұлттық статистика бюросының деректері. 2022. URL: <https://stat.gov.kz/> (өтініш берілген күн: 12.09.2023)

15 Enbek.kz электрондық еңбек биржасы, соңғы өзгерістер. 2022. URL: https://egov.kz/cms/ru/articles/job_search/enbek_kz (өтініш берілген күн: 14.09.2023)

16 Смагулова Ш.А. Реформирование системы государственного управления: вызовы, тренды, перспективы. Коллективная монография. – Алматы: ТОО Издательство «Фортуна Полиграф», 2022. – 390 с.

17 Daribayeva A.K., Galiyeva A.H., Nurgaliyeva A.Sh., Ukubassova G.S. The development of small and medium-sized enterprises in the modernization of industrial production in the case of the power complex enterprise // *Industrial Engineering and Management Systems*. Seoul: Korean Institute of Industrial Engineers. 2020. Vol. 19. Iss.1. March 2020. P. 103–119.

18 Tuzubekov M.K., Zhamkeyeva M., Konyrbekov M., Bikteubayeva A. Public audit and ways to enhance the activities of the revision group in the republic of Kazakhstan // *International Journal of Disaster Recovery and Business Continuity*. Australia Copyright SERSC. 2020. Vol. 11. No. 1. P. 335–341.

19 Amirbekova A.B., Daribayeva A.K., Ismailova D.T., Ukubassova G.S. Competitive Peculiarities of Industrial Enterprises' Products // *Journal of Periodico Tche Quimica*. Publisher: Tche Quimica group (Brazil). 2019. Vol. 16(33). P. 434–447.

REFERENCES

1 QR Prezidentiniñ joldauy. Prezident Qasym-Jomart Kemelüly Toqaevtiñ Qazaqstan halqyna joldauy. URL: <https://www.akorda.kz/ru/addresses> (ötiniş berilgen күн: 21.09.2023). (In Kazakh).

2 Qazaqstan jañalyqtary. Pandemia jümyspen qamtu qūrylymy men eñbekti üymdastyруды qalai öзгертті. URL: <https://www.vedomosti.ru/management/articles/2021/10/26/844639-rinok-truda> (ötiniş berilgen күн: 19.09.2023). (In Kazakh).

3 Volgina N.A. (2016) Rynok truda i dohody naselenija. Uchebnoe posobie. M.: Izdatel'stvo «Filin#». 278 p. (In Russian).

4 Bulanov V.S., Volgin N.A. (2018) Rynok truda. Uchebnik. Moskva: Izdatel'stvo «Jekzamen». 448 p. (In Russian).

5 Kamaeva V.D., Lobacheva E.N. (2018) Jekonomicheskaja teorija. Uchebnik. Moskva: Izdatel'stvo «Jurajt». 557 p. (In Russian).

6 Kapeljushnikov R.I. (2016) Rossijskij ryнок truda: adaptacija bez restrukturizacii. M.: Izd.: «GU VShJe». 309 p. (In Russian).

7 Barsena A. (2021) Problems of global unemployment // *Journal of United Nations*. No 65. P. 116–123. URL: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2020_FullReport.pdf (accessed: 20.09.2023)

8 Su C-W., Dai K., Ullah S., Andlib Z. (2021) COVID-19 pandemic and unemployment dynamics in European economies // *International Journal of Economic Research*. No. 3. P. 233–344. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1331677X.2021.1912627> (accessed: 20.09.2023). (In English).

9 Organizacija ob#edinennyh nacij. Doklad o celjah ustojchivogo razvitija na 2022 god. URL: https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022_Russian.pdf (data obra-shhenija: 15.09.2023). (In Russian).

10 Dokshukin M. (2019) Zarubezhnyj opyt: modeli regulirovanija bezraborticy. URL: <https://strategy24.ru/07/news/zarubezhnyj-opyt-modeli-regulirovaniya-bezrabortitsy> (data obrashhenija: 20.09.2023). (In Russian).

11 Varshavskaja E. (2019) Bezrabortica v stranah s perehodoj jekonomikoj // *Menedzhment v Rossii i za rubezhom*. No. 5(1). P. 128–135. (In Russian).

12 International Labour Organization. World Employment and Social Outlook. Trends. 2021. URL: <https://www.ilo.org/en/node/8150> (accessed: 18.09.2023). (In English).

13 Rezervnyj bank Avstralii. China's labor market: COVID-19 and unemployment. 2021. URL: <https://www.rba.gov.au/publications/bulletin/2021/sep/chinas-labor-market-covid-19-and-beyond.html> (accessed: 09.09.2023). (In Russian).

14 Ūllytyq statistika bürosy. Qazaqstan Respublikasynyñ strategialyq josparlau jäne reformalar jönindegi agenttiğı. Ūllytyq statistika bürosynyñ derekteri. 2022. URL: <https://stat.gov.kz/> (ötiniş berilgen күн: 12.09.2023). (In Kazakh).

15 Enbek.kz elektrondyq eñbek birjasy, soñғы өзгерістер. 2022. URL: https://egov.kz/cms/ru/articles/job_search/enbek_kz (ötiniş berilgen күн: 14.09.2023). (In Kazakh).

16 Smagulova Sh.A. (2022) Reformirovanie sistemy gosudarstvennogo upravlenija: vyzovy, trendy, perspektivy. Kollektivnaja monografija. Almaty: ТОО Издатel'stvo «Fortuna Poligraf». 390 p. (In Russian).

17 Daribayeva A.K., Galiyeva A.H., Nurgaliyeva A.Sh., Ukubassova G.S. (2020) The development of small and medium-sized enterprises in the modernization of industrial production in the case of the power complex enterprise // *Industrial Engineering and Management Systems*. Seoul: Korean Institute of Industrial Engineers. Vol. 19. Iss.1. March 2020. P. 103–119. (In English).

18 Tuzubekov M.K., Zhamkeyeva M., Konyrbekov M., Bikteubayeva A. (2020) Public audit and ways to enhance the activities of the revision group in the republic of Kazakhstan // *International Journal of Disaster Recovery and Business Continuity*. Australia Copyright SERSC. Vol. 11. No. 1. P. 335–341. (In English).

19 Amirbekova A.B., Daribayeva A.K., Ismailova D.T., Ukubassova G.S. (2019) Competitive Peculiarities of Industrial Enterprises' Products // *Journal of Periodico Tche Quimica*. Publisher: Tche Quimica group (Brazil). Vol. 16(33). P. 434–447. (In English).

К.К. ПРИМЖАРОВА,*¹

к.э.н., ассоциированный профессор.

*e-mail: dgkrivosheev@list.ru

ORCID ID: 0000-0001-5619-0761

А. УАЙСОВА,²

PhD, ст. преподаватель.

e-mail: Uayisova.A@ablaikhan.kz

ORCID ID: 0000-0001-6969-8599

Н.А. КАЛГАНБАЕВ,²

к.э.н., профессор.

e-mail: kalganbaev@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4450-8151

Е. БЕСЕКЕЙ,²

PhD, ст. преподаватель.

e-mail: e_rki_n@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-1312-0944

¹Университет международного

бизнеса им. К. Сагадиева,

г. Алматы, Казахстан

²Казахский университет международных

отношений и мировых языков

им. Абылай хана,

г. Алматы, Казахстан

ЗАНЯТОСТЬ КАК ОБЪЕКТ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ И УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация

Образование и рынок труда тесно связаны. Сегодня в Казахстане есть спрос, но нет достойного предложения, особенно это касается рабочих профессий. Уровень безработицы в стране в 2021 г. составил 4,9 процента. Это означает, что более 450 тысяч казахстанцев не имеют работы. Однако, по мнению экономических экспертов, реальные цифры гораздо больше. Цель исследовательской работы заключается в разработке теоретических положений и научно обоснованных рекомендаций по развитию работы государственных учреждений и их интеграции в мировое хозяйство в условиях современной технологической трансформации. Полученные новые результаты позволят нам изучить международный рынок труда и оценить влияние современных технологических изменений на его развитие, предложить новые комплексные подходы к преодолению дисбаланса на рынке труда и разработке государственной политики, способствующей его развитию в новых направлениях в сфере трудовых отношений. При написании исследовательской работы использовались теоретические методы: сравнение, анализ и экономические прогнозы. Также представлены информационно-аналитические и статистические данные. Проведен анализ места государственных учреждений и их работы в сфере занятости, использованы методологические данные с указанием отечественного и зарубежного опыта по выработке предложений.

Ключевые слова: занятость, социально-экономические исследования, управление, рынок труда, услуги, государственные учреждения, технологии.

K.K. PRIMZHAROVA,*¹

c.e.s., associate professor.

*e-mail: dgkrivosheev@list.ru

ORCID ID: 0000-0001-5619-0761

A. UAI SOVA,²

PhD, senior lecturer.

e-mail: Uayisova.A@ablaikhan.kz

ORCID ID: 0000-0001-6969-8599

N.A. KALGANBAYEV,²

c.e.s., professor.

e-mail: kalganbaev@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4450-8151

YE. BESSEKEY,²

PhD, senior lecturer.

e-mail: e_rki_n@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-1312-0944

¹K. Sagadiev University of International Business,

Almaty, Kazakhstan

²Kazakh Ablai Khan University of International

Relations and World Languages,

Almaty, Kazakhstan

EMPLOYMENT AS AN OBJECT OF SOCIO-ECONOMIC RESEARCH AND MANAGEMENT

Abstract

Education and the labor market are closely linked. Today there is demand in Kazakhstan, but there is no decent supply, especially for working professions. The unemployment rate in the country in 2021 was 4.9 percent. This means that more than 450 thousand Kazakhstanis are unemployed. However, according to economic experts, there are much more real figures. The purpose of the research work is to develop theoretical provisions and scientifically based recommendations for the development of the work of public institutions and their integration into the global economy in the conditions of modern technological transformation. The new results obtained will allow us to study the international labor market and assess the impact of modern technological changes on its development, to propose new comprehensive approaches to overcoming the imbalance in the labor market and the development of public policy that promotes its development in new directions in the field of labor relations. When writing the research work, theoretical methods were used: comparison, analysis and economic forecasts. Information-analytical and statistical data are also presented. The place of public institutions and their work in the field of employment was analyzed, methodological data with the indication of domestic and foreign experience in the development of proposals were used.

Key words: employment, socio-economic research, management, labor market, services, government agencies, technology.